

Dariusz Radziechowski

 <https://orcid.org/0000-0002-5272-5033>

 dariusz.radziechowski@upjp2.edu.pl

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

Wprowadzenie do myśli Louisa-Bertranda Geigera OP. Uwagi biograficzne, filozofia i jej recepcja w Polsce

 <https://doi.org/10.15633/lie.31101>

Abstrakt

Wprowadzenie do myśli Louisa-Bertranda Geigera OP.

Uwagi biograficzne, filozofia i jej recepcja w Polsce

Artykuł wprowadza w myśl filozoficzną Louisa-Bertranda Geigera OP (1906–1983). Przedstawia zarys biografii francuskiego dominikanina, ukazując w układzie chronologicznym najważniejsze podejmowane przez niego prace badawczo-dydaktyczne na uniwersytetach we Francji, Kanadzie i Szwajcarii. Następnie pokazuje sposób, w jaki Geiger łączył historyczne badania tomistyczne z otwarciem na problemy i metody filozofii współczesnej, zwłaszcza fenomenologii, co stanowi specyficzny rys jego myśli. Podejmuje nadto próbę zarysowania polskiej recepcji myśli Geigera, zwłaszcza w lubelskim tomizmie egzystencjalnym, a także wskazuje na analogię między filozofiami Louisa-Bertranda Geigera i Karola Wojtyły.

Słowa kluczowe: Louis-Bertrand Geiger, tomizm, fenomenologia, filozofia, Polska

Abstract

Introduction to the thought of Louis-Bertrand Geiger OP.

Biographical notes, philosophy and its Polish reception

The article introduces the philosophical thought of Louis-Bertrand Geiger OP (1906–1983). It outlines the biography of the French Dominican, showing in chronological order the most important research and teaching work that he undertook at universities in France, Canada and Switzerland. It goes on to point out Geiger's integration of historical Thomistic research with an openness to the problems and methods of modern philosophy, especially phenomenology, which is a specific feature of his philosophy. Finally, it further attempts to outline how Geiger's thought was received in Poland, especially in Lublin's existential Thomism, and also points out the analogy between the philosophies of Louis-Bertrand Geiger and Karol Wojtyła.

Keywords: Louis-Bertrand Geiger, Thomism, phenomenology, philosophy, Poland

Francuski dominikanin Louis-Bertrand Geiger (1906–1983) zarówno prowadził szczegółowe studia historyczne nad dziełami Akwinaty, jak i odważnie wchodził w dialog z filozofią współczesną (zwłaszcza fenomenologią), pozostawał także otwarty na teologiczne problemy życia duchowego¹. Sławę przyniosło mu dzieło pt. *La participation dans la philosophie de S. Thomas d'Aquin* [Partycypacja w filozofii św. Tomasza z Akwinu], opublikowane w 1942 roku, dostrzeżone przez paryską Akademię Nauk Moralnych i Politycznych (franc. *Académie des Sciences morales et politiques*) i uhonorowane w 1948 roku Nagrodą Victora Delbosa (franc. *Prix Victor Delbos*)². Niemniej Geiger — jak się wyraził kard. Christoph Schönborn OP, który znał go osobiście — będąc niewątpliwie jednym z „najważniejszych interpretatorów św. Tomasza”, nie należał do tych *clamorous*³. Można by w jednej linii wymienić go obok takich tomistów, jak Jacques Maritain, Marie-Dominique Chenu OP czy Étienne Gilson, który *nota bene* przez lata pozostawał z Geigerem w bliskiej przyjaźni i właśnie jego prosił o lekturę własnych dzieł przed ostateczną redakcją i oddaniem do druku⁴. A także obok fenomenologów: poznanej osobiście Edith Stein⁵ (późniejsza św. Teresa Benedykta od Krzyża) czy Martina Heideggera, który udostępnił mu jeszcze przed publikacją swój słynny *List o humanizmie*⁶ (niem. *Brief über den „Humanismus“*) oraz, kiedy Geiger poświęcił analizie myśli Heideggera semestralny wykład na Uniwersytecie we Fryburgu

- 1 Niniejszy artykuł opieram na dwóch własnych tekstach wprowadzających do pierwszych polskich przekładów kilku artykułów L.-B. Geigera OP, tj.: D. Radziechowski, *Louis-Bertrand Geiger OP (1906–1983). Filozofia i życie duchowe*, w: L.-B. Geiger, „*Fenomenologia i tomizm*” oraz inne pisma filozoficzne, wybór, tłumaczenie, opracowanie i wprowadzenie D. Radziechowski, Kraków 2022, s. 17–38; D. Radziechowski, *Louis-Bertrand Geiger OP (1906–1983) — filozof i mistrz duchowy*, w: L.-B. Geiger, „*Drogi człowieka do Boga*”. *Filozofia, asceza i modlitwa*, wybór i opracowanie, tłumaczenie, wprowadzenie i postscriptum D. Radziechowski, przedmowa C. Schönborn, Kraków 2024, s. 21–39.
- 2 Zob. E. Bréhier, *Rapport sur le concours pour le Prix Victor Delbos à décerner en 1948*, „Revue des travaux de l'Académie des Sciences morales et politiques et comptes rendus de ses séances” 101 (1948), 4e Série, s. 123–125; L.-B. Geiger, *La participation dans la philosophie de S. Thomas d'Aquin*, Paris 1942.
- 3 Zob. C. Schönborn, *Wspomnienie o Louisie-Bertrandzie Geigerze OP (Rozmowa z Dariuszem Radziechowskim; Schruns, 11 kwietnia 2021 roku)*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, „*Fenomenologia i tomizm*” oraz inne pisma filozoficzne, s. 155–156.
- 4 Zob. C. Castilio Peraza, *Maestro y testigo*, „Diario de Yucatán” 21.01.1983, s. 7 [tłum. własne].
- 5 Zob. *La phénoménologie*. Juvisy, 12 septembre 1932, Kain–Juvisy [1932], s. 9–10.
- 6 Zob. A. Faucon de Boylesve, *Le frère Louis-Bertrand Geiger (1906–1983)*, „Ut sint unum. Bulletin de liaison de la Province de France” 33 (1983) N° 463, s. 34; M. Heidegger, *Über den „Humanismus“*. *Brief*

w Szwajcarii, otrzymawszy zarys planowanego odczytu, odniósł się doń entuzjastycznie, doceniając zaproponowaną linię interpretacyjną⁷. Co warte odnotowania, w 1959 roku ojciec Geiger uzyskał najwyższy stopień naukowy Mistrza świętej teologii (łac. *Sacrae Theologiae Magister*; franc. *Maîtrise en sacrée théologie*) przyznawany w Zakonie Kaznodziejów⁸. Natomiast w 1976 roku jego nazwisko z krótką notą biograficzną znalazło się w amerykańskim leksykonie *Who's who in the world*⁹ [Kto jest kim w świecie]. Pomimo tego Geiger nie szukał rozgłosu, ale pozostał „osobą bardzo cichą, bardzo powściągliwą”¹⁰ i preferował ciszę klasztornej celi.

W niniejszym artykule zamierzam ukazać osobę ojca Geigera i zasadniczy zarys jego myśli, ukształtowanej przez studium dzieł św. Tomasza z Akwinu i poszerzonej wskutek kontaktu z filozofią współczesną, zwłaszcza fenomenologią. Zaprezentuję ponadto dotychczasową recepcję jego filozofii na gruncie polskim, szczególnie zaś możliwe do dostrzeżenia pewne związki i podobieństwa z myślą Karola Wojtyły.

Zarys biografii Louisa-Bertranda Geigera OP

Jean Baptiste Marie Constant Geiger urodził się 30 czerwca 1906 roku w Strasburgu, stolicy francuskiej Alzacji, na styku świata frankofońskiego i germańskiego¹¹. Był trzecim z siedmiorga dzieci Constanta Benjamina Geigera oraz Marie Berthe z domu Bloch. Trudno odnaleźć jakiegokolwiek bliższe informacje

an Jean Beaufret, Paris, w: M. Heidegger, *Platons Lehre von der Wahrheit. Mit einem Brief über den „Humanismus“*, Bern 1947, s. 53–119.

7 Zob. L.-B. Geiger, *Heideggers Denken. Eine Wegweisung*, „Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie” 23 (1976) H. 3, s. 251.

8 Zob. Institut d'Études Médiévales, L.-B. Geiger, *Maître en sacrée théologie*, „Revue Dominicaine” vol. 66 (Mai 1960) t. 1, s. 236.

9 Zob. Geiger, *Louis Bertrand*, w: *Who's who in the world*, 3rd ed., Chicago 1976, s. 287.

10 C. Schönborn, *Wspomnienie o Louisie-Bertrandzie Geigerze OP*, s. 156.

11 Zarys biografii L.-B. Geigera przedstawiam na podstawie badań źródłowych, których wyniki zawarte są w: D. Radziechowski, *Louis-Bertrand Geiger OP (1906–1983)*. Filozofia i życie duchowe, s. 18–22; D. Radziechowski, *Louis-Bertrand Geiger OP (1906–1983)* — filozof i mistrz duchowy, s. 22–39 (tam szczegółowe odnośniki do materiałów archiwalnych); a także m.in.: Geiger, *Louis Bertrand*, w: *Who's who in the world*, s. 287; A. Faucon de Boylesve, *Le frère Louis-Bertrand Geiger (1906–1983)*, s. 33–35; R. Imbach,

z okresu jego dzieciństwa i wieku młodzieńczego, czas ten był jednak niewątpliwie w jakiś sposób naznaczony wydarzeniami pierwszej wojny światowej, która rozpoczęła się dwa dni przed jego ósmymi urodzinami. Co działo się w kolejnych latach z Jeanem Baptiste — nie wiemy. Posiadamy wzmiankę biograficzną dopiero z roku szkolnego 1922–1923, który Geiger zakończył egzaminem maturalnym (franc. *Baccalauréat*). Następnie, jako świeżo upieczony absolwent szkoły średniej, zgłosił się i został przyjęty do Wyższego Seminarium Duchownego w Strasburgu (franc. *Grand Séminaire de Strasbourg*). Nie pozostał tam jednak długo, gdyż po roku zrezygnował z dalszej formacji diecezjalnej, wybierając drogę życia zakonnego we Francuskiej Prowincji Zakonu Kaznodziejów (oo. Dominikanów).

Mając lat zaledwie osiemnaście, Jean Baptiste rozpoczął 22 września 1924 roku dominikański nowicjat w Amiens we francuskiej Pikardii. Otrzymał w tym dniu habit zakonny oraz imię Louis-Bertrand. Jako patron przypadł mu zatem św. Luis Beltrán (1521–1581) — hiszpański dominikanin, „apostoł Indian”, patron Kolumbii, misji dominikańskich, a także nowicjuszy i magistrów formacji zakonnej. Jego rocznikowymi współbraćmi byli natomiast między innymi: André-Marie Festugière, Dominique Delalande, Albert-Marie Avril, Bernard-Marie de Chivré, Antonin Motte, Pierre Benoit, Pie Ropars i Vincent-Marie Pollet.

Po rocznym okresie wprowadzającym w życie zakonne, 23 września 1925 roku, brat Louis-Bertrand złożył pierwsze śluby (franc. *profession simple*). Natomiast przez następne pięć lat kontynuował formację oraz studium filozofii i teologii w kolegium ulokowanym w dawnym opactwie cysterskim „Le Saulchoir” w Kain nieopodal Tournai w Belgii. Tam właśnie od 1904 roku znajdowało się *Studium generale* Francuskiej Prowincji Zakonu Kaznodziejów, które było jednocześnie znaczącym, rozwijającym się ośrodkiem naukowym poświęcającym szczególną uwagę średniowiecznej filozofii i teologii tomistycznej¹². Czas formacji Geigera jako brata studenta został przerwany w latach 1928–1929, kiedy odbywał on służbę wojskową.

L'originalité du thomisme de L.-B. Geiger, w: L.-B. Geiger, *Penser avec Thomas d'Aquin. Études thomistes présentées par Ruedi Imbach*, Fribourg en Suisse–Paris 2000, s. X–XI.

12 Zob. *Le Saulchoir. Statua Instituti philosophico-theologici. Provinciae Franciae Ordinis Praedicatorum*, [b.m.w. 1937], s. 5.

16 maja 1930 brat Louis-Bertrand w konwencie „Le Saulchoir” w Kain złożył śluby wieczyste (franc. *profession solennelle*). A w roku następnym, w uroczystość świętych Piotra i Pawła, 29 czerwca 1931 roku, otrzymał święcenia kapłańskie. Edukację kontynuował w „Le Saulchoir”, a w latach 1933–1935 podjął także studia na paryskiej Sorbonie i w Szkole Praktycznej Wyższych Studiów (franc. *École Pratique des Hautes Études*) w ramach Sekcji nauk religijnych (franc. *Section des sciences religieuses*). Najprawdopodobniej w roku 1933 ojciec Geiger uzyskał przyznawany w zakonie dominikańskim stopień naukowy lektora (łac. *Lectoratus*). W roku 1935 (lub 1938) — licencjat z teologii w „Le Saulchoir”¹³, zaś w roku 1936 — licencjat z literatury i filozofii na Sorbonie (franc. *Licence ès lettres et philosophie*).

Począwszy od 1935 roku Geigerowi zostało powierzone nauczanie filozofii: metafizyki i psychologii racjonalnej oraz innych kursów specjalistycznych w dominikańskim *Studium generale* w Kain (do 1938 roku) i następnie — po przenosinach szkoły z Belgii do Francji — w Étiolles. Ponadto dominikanin już wcześniej zaczął regularnie publikować w czasopismach wydawanych w „Le Saulchoir”, w 1932 roku debiutował w „Bulletin Thomiste”¹⁴, a w roku następnym w „Revue des Sciences philosophiques et théologiques”¹⁵. W 1932 roku wziął również udział w pierwszym zjeździe naukowym Towarzystwa Tomistycznego (franc. *Journée d'Études de la Société Thomiste*) podejmującym próbę skonfrontowania niemieckiej fenomenologii z tomizmem¹⁶. Nadto — a może przede wszystkim — pracował nad rozprawą doktorską podejmującą filozoficzny aspekt problemu partycypacji w myśli św. Tomasza z Akwinu.

13 W 1937 roku „Le Saulchoir” zyskało w ówczesnej rzymskiej Świętej Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów (łac. *Sacra Congregatio de Seminariis et Studiorum Universitatibus*) pełną aprobatę (zob. *Le Saulchoir. Statua Instituti philosophico-theologici*, s. 5–6, 47, 49), co może stanowić pewne uzasadnienie dla podanych różnic w dacie uzyskania przez Geigera licencjatu z teologii; w 1935 roku mógł uzyskać go „wewnętrznie”, co zostało zatwierdzone dopiero w 1938 roku.

14 Zob. L.-B. Geiger, *Autour du principe de causalité* [1], „Bulletin Thomiste” 7–10 (1930–1933) t. 3, N° 1 (1932), s. [376]–[394].

15 Zob. L.-B. Geiger, *Bulletin de Philosophie. V. — Métaphysique*, „Revue des Sciences philosophiques et théologiques” 22 (1933) N° 4, s. 660–686.

16 Zob. *La phénoménologie*. Juvisy, 12 septembre 1932, s. 9; *La Société Thomiste. I. — La Journée d'Études du 12 Septembre* [1932], „Bulletin Thomiste” 7–10 (1930–1933) t. 3, N° 3–4 (1932), s. [560].

Ta prężna aktywność naukowa alzackiego dominikanina przerwana została jednak wybuchem drugiej wojny światowej. W latach 1939–1940 Geiger, posiadający stopień brygadiera-celowniczego i status mobilizacyjny „na drugi dzień”, został wezwany do służby wojskowej¹⁷.

Niemniej pomimo zaistniałych trudności Geiger, proporcjonalnie do możliwości, pracował dalej naukowo nad rozprawą, której zasadniczy rys zdołał ukończyć jeszcze przed rozpoczęciem wojny¹⁸. Dzięki temu już w 1941 roku z sukcesem przedstawił na Wydziale Filozoficznym Instytutu Katolickiego w Paryżu (franc. *Faculté de Philosophie de l'Institut Catholique de Paris*) swoją pracę doktorską przygotowaną pod kierunkiem Alberta (François) Blanche'a OP i zatytułowaną *La participation dans la philosophie de S. Thomas d'Aquin* [Partycypacja w filozofii św. Tomasza z Akwinu]. Monografia ta ukazała się drukiem nakładem paryskiego wydawnictwa „Librairie philosophique J. Vrin” w roku następnym jako 23 tom serii *Bibliothèque Thomiste*, w 1948 roku zaś — jak już wspomniano wcześniej — została uhonorowana przez paryską Akademię Nauk Moralnych i Politycznych „Nagrodą Victora Delbosa”¹⁹.

Od roku 1949 swoją naukowo-dydaktyczną działalność dzielił ojciec Geiger między „Le Saulchoir” w podparyskim Étiolles oraz Wydział Filozoficzny i Instytut Studiów Średniowiecznych (franc. *Institut d'Études Médiévales*) na Uniwersytecie w Montrealu w Kanadzie. Warto wspomnieć, że w 1952 roku Geiger przewodniczył dorocznej konferencji z okazji święta św. Alberta Wielkiego (franc. *Conférences Albert-le-Grand*), patrona Instytutu Studiów Średniowiecznych w Montrealu, zaś w latach 1962–1965 piastował tam stanowisko

17 Zob. L.-B. Geiger, *Bulletin de Philosophie*. I. — *Études critiques*, „Revue des Sciences philosophiques et théologiques” 29 (1940) N° 1, s. 90, przyp. 1.

18 Zob. L.-B. Geiger, *Avant-Propos* (15 septembre 1941), w: L.-B. Geiger, *La participation dans la philosophie de S. Thomas d'Aquin*, s. 7: „La rédaction en était à peu près achevée quand la guerre éclata ; il fallut sur-le-champ tout abandonner. Depuis lors, c'est à la faveur de quelques permissions et de rares instants de liberté que le manuscrit a reçu les dernières retouches ; les notes en particulier furent mises au point au cours de la guerre”.

19 Komisja Akademii Nauk Moralnych i Politycznych przyznająca *Prix Victor* w roku 1948 rozpatrzyła pięć dzieł i ostatecznie zaproponowała podział nagrody między autorów dwóch monografii: Maurice'a Bouchera, *Le sentiment national en Allemagne* (Paris 1947) oraz L.-B. Geigera, *La participation dans la philosophie de S. Thomas d'Aquin* (Paris 1942); zob. E. Bréhier, *Rapport sur le concours pour le Prix Victor Delbos à décerner en 1948*, s. 123–125.

profesorskie. Prowadził takie kursy, jak: metafizyka, traktat o Bogu Jedynym, teologia naturalna, badania nad problemami historii filozofii średniowiecznej. W roku akademickim 1955–1956 wykładał — zastępując Innocentego Marię (Józefa) Bocheńskiego OP — filozofię niemiecką i francuską na Uniwersytecie we Fryburgu w Szwajcarii. Ponadto w roku 1961 gościnnie prowadził zajęcia na Uniwersytecie św. Jana (ang. *Saint John's University*) w Nowym Jorku (w dzielnicy Jamajka) w Stanach Zjednoczonych.

Warto podkreślić, że jeszcze przed otrzymaniem stanowiska profesorskiego na uniwersytecie w Montrealu, 22 października 1959 roku Geiger uzyskał — jak już wspomniano — stopień Mistrza świętej teologii. Już 13 marca 1946 roku, Rada Prowincjalna Francuskiej Prowincji Zakonu Kaznodziejskiego zaaprobowала go do egzaminu *ad gradus*, który złożył 1 września 1957 roku. Natomiast 7 marca 1960 roku odbyła się na Uniwersytecie w Montrealu oficjalna uroczystość nadania tytułu, podczas której Geiger wygłosił wykład *De la fonction du théologien* [O funkcji teologa]²⁰.

W czasie pobytu w Montrealu ojciec Geiger uległ poważnemu wypadkowi samochodowemu, wskutek którego znalazł się w stanie śmierci klinicznej. Szczęśliwie ocalał, jednak wydarzenie to pozostawiło w nim trwały ślad na poziomie przeżycia tak fizycznego, jak i duchowego, które opisywał jako „intensywne doświadczenie światła”²¹.

W 1965 roku Geiger wrócił do Europy, do dominikańskiego konwentu „Albertinum” we Fryburgu w Szwajcarii, z asygnatą od generała Zakonu Kaznodziejskiego datowaną na 4 lutego tegoż roku. Otrzymał wówczas stanowisko profesorskie na Wydziale Filozoficznym tamtejszego Uniwersytetu i jako następca zmarłego Paula (Bruno) Wysera OP objął katedrę ontologii oraz filozofii średniowiecznej²². Stanowisko to piastował przez kolejnych jedenaście

20 Zob. L.-B. Geiger, *De la fonction du théologien*, „Revue Dominicaine” vol. 66 (Maj 1960) t. 1, s. 193–202; Institut d’Études Médiévales, L.-B. Geiger, *Maître en sacrée théologie*, s. 236.

21 Cyt. za: C. Schönborn, *Wspomnienie o Louisie-Bertrandzie Geigerze*, s. 153–154.

22 Zob. G. Küng, R. Imbach, *Abteilung Philosophie*, w: *Histoire de l’Université de Fribourg Suisse 1889–1989. Institutions, enseignement, recherches*, Editée par une commission de professeurs présidée par R. Ruffieux et par le Rectorat de l’Université, t. 2: *Les Facultés | Geschichte der Universität Freiburg Schweiz 1889–1989. Institutionen, Lehre und Forschungsbereiche* Hrsg. von einer Professoren-Kommission geleitet von R. Ruffieux und dem Rektorat der Universität, t. 2: *Die Fakultäten*, Fribourg Suisse 1991, s. 661, 666; *Histoire*

lat aż do 1976 roku, kiedy to przeszedł na emeryturę, a jego następcą został Ruedi Imbach²³. Dominikanin pozostał jednak we fryburskim konwencie i naznaczony chorobą (od czasu wypadku w Montrealu), poświęcał czas przede wszystkim modlitwie, spotkaniom z uczniami i posłudze duszpasterskiej w klasztorze Zgromadzenia Sióstr Trzeciego Zakonu św. Dominika z Betanii (franc. *Les Sœurs dominicaines de Béthanie*) w Châbles nad jeziorem Neuchâtel, oddalonym około trzydziestu pięciu kilometrów na zachód od Fryburga²⁴.

Louis-Bertrand Geiger zmarł o świcie 2 stycznia 1983 roku, na krótko przed poranną celebracją Eucharystii. Osiągnąwszy „rangę mistrza duchowego”²⁵ — jak pisał o nim współbrat Albert Faucon de Boylesve OP — dominikanin odszedł do wieczności w siedemdziesiątym siódmym roku życia, pięćdziesiątym ósmym profesji zakonnej i pięćdziesiątym drugim kapłaństwa. 6 stycznia odprawiono *requiem* za jego duszę w kaplicy fryburskiego „Albertinum”. Data to znamienna, gdyż wówczas obchodzona jest liturgiczna Uroczystość Objawienia Pańskiego, czyli celebracja faktu, że Bóg w ogóle się nam objawił, dzięki czemu możemy Go poznać. A czyż nie to właśnie pobudzało ojca Geigera do nieszczerdzenia wysiłków intelektualnych i duchowych, aby te możliwości poznania Boga zgłębiać i wskazywać innym?

Badania tomistyczne i myślenie fenomenologiczne

Niewątpliwą „wizytówką” dorobku dominikanina jest przywołana już monografia o partycypacji — *La participation dans la philosophie de S. Thomas d'Aquin*. Pochylając się nad tym zagadnieniem, Geiger jako pierwszy — obok włoskiego księdza Cornelio Fabro²⁶ ze Zgromadzenia Najświętszych Styg-

de l'Université de Fribourg Suisse, t. 3: *Personnes, dates et faits. Personen, Daten und Fakten*, Fribourg Suisse 1992, s. 948.

23 Zob. G. Küng, R. Imbach, *Abteilung Philosophie*, s. 661–662.

24 Zob. Ip, *Ancien professeur à l'Université de Fribourg. Le Père Geiger n'est plus*, „La Liberté” 04.01.1983, s. 12.

25 Zob. A. Faucon de Boylesve, *Le frère Louis-Bertrand Geiger (1906–1983)*, s. 35.

26 Badania Geigera i Fabro nad zagadnieniem partycypacji w myśli św. Tomasza z Akwinu prowadzone były w zbliżonym czasie. Pierwsze wydanie rozprawy Geigera ukazało się w 1942 roku, zaś Fabra trzy lata wcześniej. Zob. C. Fabro, *La nozione metafisica di partecipazione secondo S. Tommaso d'Aquino. Saggio d'introduzione analitica al pensiero tomista*, Milano 1939. W słowie wstępnym swojej monografii

matów Pana Naszego Jezusa Chrystusa — należyście zaakcentował doniosłość koncepcji partycypacji, którą można uznać za fundamentalną dla całej myśli św. Tomasza z Akwinu. Dotyczy ona bowiem — jak pisał Geiger — tego „wszystkiego, co ma na celu ugruntowanie i wzbogacenie naszego poznania Boga”²⁷, a to było niewątpliwie pierwszym i podstawowym celem filozoficznych czy teologicznych studiów Doktora Anielskiego, który przeprowadzał dowody na istnienie Boga, a także Jego absolutną doskonałość, dobroć, jedność i prostotę, dowodził, że stworzenie wszystkich rzeczy miało jedną absolutną przyczynę oraz stawiał tezę o boskiej wzorczności i wynikającej z niej analogii między stworzeniami a Stwórcą²⁸. Stąd, jak podkreślał alzacki dominikanin, całą filozofię św. Tomasza — dla którego „[w]szechświat, w swej najgłębszej strukturze, jest zasadniczo partycypacją w Doskonałości Pierwszej i prostej, z której wypływa [oraz] [j]est przede wszystkim odbłaskiem i naśladowaniem wzorca absolutnie doskonałego, tak jak indywidua były w oczach Platona jedynie partycypacją w niezmiennych Ideach”²⁹ — powinno się określić mianem „filozofii partycypacji”³⁰.

Rozprawa doktorska Geigera stanowiła preludium do dalszych pogłębionych badań w zakresie problemu bytu i jego partycypacji w Bogu. I jeśli zgodzić się z Étienne’em Gilsonem, że „każda epoka potrzebuje swojego *De ente et essentia* [O bycie i istocie]”³¹, powinniśmy — jak podkreślił Albert Faucon

Geiger zaznacza, że otrzymał rozprawę Fabro, gdy jego własna praca była już ukończona, niemniej był zaznajomiony z badaniami włoskiego filozofa, wskazując w swoim wywodzie na podobieństwa i różnice między ich koncepcjami. Zob. L.-B. Geiger, *La participation dans la philosophie de S. Thomas d'Aquin*, s. 8.

27 L.-B. Geiger, *La participation dans la philosophie de S. Thomas d'Aquin*, s. 15 [tłum. własne].

28 Zob. L.-B. Geiger, *La participation dans la philosophie de S. Thomas d'Aquin*, s. 15.

29 „L'univers, en sa structure au plus profonde, est essentiellement une participation de la Perfection Première et simple dont il procède. Il est avant tout le reflet et l'imitation d'un exemplaire absolument parfait, tout comme les individus n'étaient aux yeux de Platon que la participation à des Idées immuables” (L.-B. Geiger, *La participation dans la philosophie de S. Thomas d'Aquin*, s. 451 [tłum. własne]).

30 „Nous devons dire tout d'abord que la philosophie de S. Thomas peut être appelée à juste titre une philosophie de la participation” (L.-B. Geiger, *La participation dans la philosophie de S. Thomas d'Aquin*, s. 451); por. L.-B. Geiger, *La participation dans la philosophie de S. Thomas d'Aquin*, s. 30.

31 Za: A. Faucon de Boylesve, *Le frère Louis-Bertrand Geiger (1906–1983)*, s. 33 [tłum. własne]; zob. św. Tomasz z Akwinu, *De ente et essentia*, w: św. Tomasz z Akwinu, *Opuscula philosophica*, cura et studio R. M. Spiazzi, Torino 1954 (ed. 1974), s. 5–18.

de Boylesve OP — oddać hołd strasburskiemu dominikaninowi, który „wprowadził nas w progi refleksji nad bytem, która jest zarówno uważna na uwarunkowania współczesne, jak i zakorzeniona w spekulatywnej tradycji wieków średnich”³². Z jednej strony Geiger troszczył się bowiem o autentyczną egzegezę dzieł Akwinaty i ich historyczną interpretację, lecz z drugiej pozostawał otwarty na uwarunkowania współczesnych mu problemów i nurtów tak filozoficznych, jak i teologicznych, zwłaszcza tych kluczowych dla życia duchowego³³.

W konsekwencji z jednej strony w bibliografii Geigera znajdziemy takie teksty, jak *Abstraction et séparation d'après Saint Thomas in „De Trinitate”, q. 5, a. 3*³⁴ [Abstrakcja i separacja według świętego Tomasza w *De Trinitate*, q. 5, a. 3], który poza wysokim walorem odkrywco-poznawczym szczególnie w zakresie metody separacji przyczynił się do ożywienia w środowisku naukowym zainteresowania komentarzem św. Tomasza pod tytułem *In librum Bætii „De Trinitate” expositio*³⁵ [Objaśnienie do księgi Boecjusza *O Trójcy*]. Z drugiej strony, dzięki oparciu się na św. Tomaszu i odnalezionej w nim gwarancji prawego rozeznania intelektualnego, Geiger — jak stwierdził Faucon de Boylesve — miał odwagę badać rozmaite filozofie, nawet te wprost ateistyczne, „ze spokojem i bez uszczerbku dla swojej wiary”³⁶. Świadczy o tym na przykład godne podziwu opracowanie Geigera pod tytułem *L'existentialisme de Sartre et le salut chrétien*³⁷ [Egzystencjalizm Sartre'a a zbawienie chrześcijańskie], w którym, podkreślając, że „[d]ialog [...] może być owocny tylko między partnerami, którzy szczerze przyznają się do swoich barw”³⁸, dominikanin

32 A. Faucon de Boylesve, *Le frère Louis-Bertrand Geiger (1906–1983)*, s. 33 [tłum. własne].

33 Na temat specyfiki tomizmu ojca Geigera zob. R. Imbach, *L'originalité du thomisme de L.-B. Geiger*, s. IX–XXVIII; J. Lambinet, *Unité et spécificité du thomisme du Père L.-B. Geiger*, „Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie” 68 (2021) H. 1, s. 40–66.

34 Zob. L.-B. Geiger, *Abstraction et séparation d'après Saint Thomas in „De Trinitate”, q. 5, a. 3*, „Revue des Sciences philosophiques et théologiques” 31 (1947), s. 3–40.

35 Zob. św. Tomasz z Akwinu, *In librum Bætii „De Trinitate” expositio*, cura et studio M. Calcaterra, w: św. Tomasz z Akwinu, *Opuscula Theologica*, vol. 2, cura et studio R. M. Spiazzi, Taurini, Romae 1954, s. 313–389.

36 A. Faucon de Boylesve, *Le frère Louis-Bertrand Geiger (1906–1983)*, s. 33 [tłum. własne].

37 Zob. L.-B. Geiger, *L'existentialisme de Sartre et le salut chrétien*, „Jeunesse de l'Église” (1947) [N°] 7: *Délivrance de l'homme*, s. 64–83.

38 „Un dialogue toutefois ne saurait être fécond qu'entre partenaires qui avouent franchement leurs couleurs” (L.-B. Geiger, *L'existentialisme de Sartre et le salut chrétien*, s. 64 [tłum. własne]).

i zdeklarowany katolik badał ateistyczny egzystencjalizm w świetle pytań i prawd, które utwierdziły go w wierności Ewangelii.

Wydaje się, że punktem zwrotnym dla ukształtowania się tej otwartości poznawczej na inne, pozatomistyczne badania było na intelektualnej drodze Geigera spotkanie z fenomenologią. Dziesięć lat przed opublikowaniem rozprawy o partycypacji, 12 września 1932 roku dominikanin — jak już wspomniano — uczestniczył w pierwszym zjeździe naukowym Towarzystwa Tomistycznego w Juvisy pod Paryżem, którego tematem przewodnim była fenomenologia i jej relacja do myśli św. Tomasza³⁹. Podczas dwóch sesji skupionych kolejno wokół wystąpień Daniela Feulinga OSB z Uniwersytetu w Salzburgu⁴⁰ oraz René Kremiera CSSR z Louvain⁴¹ — dyskutowano nad podjętym zagadnieniem. Geiger przysłuchiwał się referatom prelegentów i toczonym po nich dyskusjom, co skłoniło go do napisania krótkiego sprawozdania oparzonego własnymi refleksjami na podjęty temat, które opublikował w czasopiśmie „La Vie Intellectuelle” pod tytułem *Phénoménologie et Thomisme*⁴² [Fenomenologia i tomizm]. Podkreślał, że z racji entuzjazmu, z jakim wielu myślicieli świata katolickiego przyjmuje fenomenologię, konieczne jest jej skonfrontowanie z tradycyjną filozofią św. Tomasza. Widząc w fenomenologii nie tyle jednoznaczny system filozoficzny, ile metodę i szeroko pojęty ruch (franc. *le mouvement phénoménologique*), dominikanin podkreślał, że trudno jednoznacznie mówić o punktach stycznych, rozbieżnościach czy opozycjach wobec tomizmu. Znamienne jest przy tym, że o ile można by wskazać potencjalne punkty styczne między filozofią opartą na myśli św. Tomasza a fenomenologią, o tyle trzeba tę drugą rozumieć jednoznacznie jako „fenomenologię tego, co rzeczywiście istniejące”⁴³. Tam bowiem, gdzie filozofia jest „szczerym” poszukiwaniem

39 Zob. *La phénoménologie*. Juvisy, 12 septembre 1932; C. Dupont, *Phenomenology in French philosophy: early encounters*, Dordrecht 2014, s. 279–298.

40 Zob. D. Feuling, *Le mouvement phénoménologique: position historique, idées directrices, types principaux*, w: *La phénoménologie*. Juvisy, 12 septembre 1932, s. 17–40.

41 Zob. R. Kremer, *Gloses thomistes sur la phénoménologie*, w: *La phénoménologie*. Juvisy, 12 septembre 1932, s. 59–70.

42 Zob. L.-B. Geiger, *Phénoménologie et Thomisme*, „La Vie Intellectuelle” 4 (1932) t. 17 No 3, s. 415–419; w języku polskim pt. *Fenomenologia i tomizm*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, „Fenomenologia i tomizm” oraz inne pisma filozoficzne, s. 67–72.

43 Zob. L.-B. Geiger, *Phénoménologie et Thomisme*, s. 419; L.-B. Geiger, *Fenomenologia i tomizm*, s. 71.

prawdy, celem prymarnym nie jest ani potwierdzenie, ani dyskredytacja danego systemu, ale po prostu „wierność” rzeczywistości, która jawiąc się przed filozofem, stanowi dlań wyzwanie pierwsze i podstawowe. I nawet jeśli *outré-Rien* (za Renem, czyli w Niemczech) — jak się wyraził Geiger — tomizm uznawany jest za niewystarczający a fenomenologia, zwłaszcza ta Martina Heideggera, odbierana niczym „dobra nowina” rzucająca nowe, nieznane światło na problem człowieka i jego teleologii, nie oznacza to, że będzie ona nową *philosophia perennis*. Nie mniejszą euforię — jak zauważył Geiger — wzbudził na przykład także Henri Bergson, głosząc dwie dekady wcześniej koncepcję *élan vital* (franc. „pęd życiowy”), siły twórczej będącej motorem rozwoju istot żywych w przestrzeni konfliktu między ociężałą materią a duchem⁴⁴.

W dalszych pracach Geigera, nie wyłączając tych odnoszących się do partycypacji, analiz bytu czy dotyczących zła i cierpienia, widać elementy metody czy — ogólniej mówiąc — podejścia fenomenologicznego. Dominikanin miał odwagę zaczynania „od rzeczy samych”, jak wymagał Edmund Husserl, i prowadzenia analiz z różnych „stron”, „aspektów” i „profilu”. Niezależnie od tego, czy odnosił się wprost do specyficznego opisu mosiężnej kostki, zaproponowanego przez Husserla dla egzemplifikacji metody fenomenologicznej i zamieszczonego w *Encyclopaedia Britannica*⁴⁵ z 1929 roku, możemy znaleźć u niego właśnie takie podejście zmierzające do ujęcia przedmiotu swojego badania z możliwie różnorodnych perspektyw. Czyż efektem tego nie jest wyróżnienie rodzajów partycypacji u św. Tomasza, charakterystyka

44 Zob. L.-B. Geiger, *Phénoménologie et Thomisme*, s. 416; L.-B. Geiger, *Fenomenologia i tomizm*, s. 69.

45 Zob. E. Husserl, *Phenomenology*, w: *The Encyclopaedia Britannica. A new survey of universal knowledge*, editor in chief J. L. Garvin, U.S. editor F.H. Hooper, vol. 17, London–New York 1929, s. 700: „The perception of a cube, for example, reveals a multiple and synthesized intention: a continuous variety in the «appearance» of the cube, according to differences in the points of view from which it is seen, and corresponding differences in «perspective», and all the difference between the «front side» actually seen at the moment and the «backside» which is not seen, and which remains, therefore, relatively «indeterminate», and yet is supposed equally to be existent. Observation of this «stream» of «appearance-aspects» and of the manner of their synthesis, shows that every phase and interval is already in itself a «consciousness-of» something, yet in such a way that with the constant entry of new phases the total consciousness, at any moment, lacks not synthetic unity, and is, in fact, a consciousness of one and the same object”; E. Husserl, *Fenomenologia* [„Encyklopedia Brytyjska”: wersja I], tłum. T. Bekrycht, „Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna” 4 (2015) nr 2, s. 103–104; R. Sokolowski, *Wprowadzenie do fenomenologii*, tłum. M. Rogalski, Kraków 2012, s. 31–53.

miłości, bytu — jego jedności i wielości, problemu zła etc.? To — jeśli można się tak wyrazić — odwaga filozofowania, mierzenia się z tym, co jest (i jakie jest) w naszej percepcji i intelekcie, poprowadziła Geigera w jego badaniach. W związku z tym sposobu „myślenia” alzackiego dominikanina nie sposób nie określić mianem „fenomenologicznego” w tym sensie, że zmierzał on do jak najbardziej bliskiego zbadania danego przedmiotu i wielostronnego oglądu. Pozostał tomistą, który za cel obrał sobie ukazanie możliwie autentycznej myśli św. Tomasza, nie obawiał się jednak konfrontacji z myślą współczesną, którą wykorzystywał do przedstawienia wartości filozofii realistycznej. Warto podkreślić, że, jak zaznaczono na wstępie, Geiger stał się znawcą filozofii Heideggera do tego stopnia, że ów wprost — w liście z 9 stycznia 1971 roku — po gratulował mu trafnego podejścia do wykładu jego myśli⁴⁶.

Obecność myśli Geigera w filozofii polskiej

W Polsce badania filozoficzne ojca Geigera najprawdopodobniej po raz pierwszy zostały dostrzeżone przez ks. Witolda Pietkuna (1911–1981), który w czasopiśmie „Collectanea Theologica” z 1950–1951 opublikował artykuł przedstawiający wyniki badań alzackiego dominikanina dotyczące procesu separacji⁴⁷. W późniejszym czasie osiągnięcia Geigera wzbudziły pewien rezonans wśród członków lubelskiej szkoły filozoficznej na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie rozwijał się — pod kierunkiem Mieczysława Alberta Krąpca OP — nurt tomizmu egzystencjalnego. Należąca do tego kręgu Zofia Józefa Zdybicka USJK podjęła studia nad partycypacją, a ich efektem stała się rozprawa zatytułowana *Partycypacja bytu. Próba wyjaśnienia relacji między światem a Bogiem*⁴⁸,

46 „Sie haben einen günstigen Ansatzpunkt mit dem Goethe-Zitat [«Über allen Gipfeln / Ist Ruh...»] gewählt. Sie bringen auf diese Weise die Hörer sogleich auf den Weg der Seinsfrage und vermeiden dadurch die Mißverständnisse, die mit der kaum auszurettenden anthropologischen Auslegung von *Sein und Zeit* verbunden sind” (za: L.-B. Geiger, *Heideggers Denken. Eine Wegweisung*, s. 251).

47 Zob. W. Pietkun, *Epistemologiczna separacja u św. Tomasza jako zagadnienie metafizyczne*, „Collectanea Theologica” 22 (1950–1951) z. 1–4, s. 98–117.

48 Zob. Z. J. Zdybicka, *Partycypacja bytu. Próba wyjaśnienia relacji między światem a Bogiem*, Lublin 1972, 2017; Z. J. Zdybicka, *Partycypacja w ujęciu L. B. Geigera i C. Fabro* [autoreferat, 30 listopada 1967], „Sprawozdania z Czynności Wydawniczej i Posiedzeń Naukowych” (1968) nr 16, s. 64–68.

w której bezpośrednio odniosła się do badań Geigera i Fabro, zmierzając do ukazania własnej teorii partycypacji w perspektywie tomizmu egzystencjalnego. Prace Geigera znalazły także oddźwięk w badaniach Andrzeja Maryniarczyka SDB czy księdza arcybiskupa Mariana Jaworskiego, zwłaszcza tych dotyczących metody separacji metafizycznej⁴⁹, a także np. u Stanisława Ziemiańskiego SJ⁵⁰. W *Powszechnej encyklopedii filozofii* dostępny jest syntetyczny biogram ojca Geigera⁵¹. Stosunkowo niedawno zaś Rafał Szopa opublikował monografię, w której powrócił do analiz partycypacji Geigera i Fabro⁵². Ukazały się także pierwsze polskie przekłady pomniejszych pism Geigera⁵³.

Polska recepcja filozofii Geigera wydaje się ponadto związana z osobą i dziełem Karola Wojtyły. Można bowiem odnaleźć szczególną analogię podejmowanych przez nich studiów i szeroko rozumianego podejścia filozoficznego. Wojtyła – tak jak Geiger – z jednej strony był wierny tradycji tomistycznej, z drugiej nie obawiał się czerpać z dorobku myśli fenomenologicznej, wskazując, że „teren metafizyczny” bytu można niejako uzupełnić, rozwinąć czy „zabudowywać” na podstawie doświadczenia, a dzięki temu lepiej zrozumieć otaczającą rzeczywistość, siebie samego i przedmiot

49 Zob. A. Maryniarczyk, *Podstawy rozumienia i interpretacji separacji metafizycznej*, „*Studia Philosophiae Christianae*” 24 (1988) nr 2, s. 139–160; M. Jaworski, *Metafizyka*, Kraków 1998, s. 31, 39–41.

50 Zob. S. Ziemiański, *Teologia naturalna. Filozoficzna problematyka Boga*, Kraków 1995, s. 121.

51 Zob. A. Gondek, *Geiger Louis Bertrand*, w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 3, kom. nauk. M. A. Krąpiec i in., zespół red. A. Maryniarczyk i in., Lublin 2002, s. 728–730.

52 Zob. R. Szopa, *Św. Tomasz z Akwinu teoria partycypacji bytu w ujęciu Louisa Geigera i Cornelio Fabra. Studium historyczno-metafizyczne*, Legnica 2017.

53 Zob. L.-B. Geiger, *Fenomenologia i tomizm*, s. 67–72; L.-B. Geiger, *O jedności bytu*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, *„Fenomenologia i tomizm” oraz inne pisma filozoficzne*, s. 73–91; L.-B. Geiger, *Filozofia realistyczna i wolność*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, *„Fenomenologia i tomizm” oraz inne pisma filozoficzne*, s. 93–121; L.-B. Geiger, *Przyszłość filozofii*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, *„Fenomenologia i tomizm” oraz inne pisma filozoficzne*, s. 123–142; L.-B. Geiger, *Drogi człowieka do Boga*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, *„Drogi człowieka do Boga”. Filozofia, asceza i modlitwa*, s. 65–95; L.-B. Geiger, *Zarys teologii ascetycznej*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, *„Drogi człowieka do Boga”. Filozofia, asceza i modlitwa*, s. 97–139; L.-B. Geiger, *Asceza i jedność życia moralnego*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, *„Drogi człowieka do Boga”. Filozofia, asceza i modlitwa*, s. 141–147; L.-B. Geiger, *O modlitwie i metodach modlitwy oraz o prawdziwej i fałszywej wolności duchowej*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, *„Drogi człowieka do Boga”. Filozofia, asceza i modlitwa*, s. 149–186.

własnych badań naukowych⁵⁴. Temat ów wymagałby jednak pogłębionych studiów historyczno-komparatystycznych, niemniej i tak można bezsprzecznie dostrzec bliskość tematyczną i metodologiczną badań Geigera i Wojtyły. Punktami stycznymi są tomistyczna proveniencja, zetknięcie z fenomenologią i zagadnienie partycypacji, które przez Wojtyłę podjęte zostało zwłaszcza w końcowej części jego filozoficznego *opus magnum* — *Osoba i czyn*⁵⁵. Podczas wykładu gościnnego zatytułowanego *Participation ou aliénation?* [Uczestnictwo czy alienacja?] na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu we Fryburgu w dniu 27 lutego 1975 roku Wojtyła miał okazję spotkać Geigera⁵⁶. Można jednak — jakkolwiek nie ma bezpośrednich świadectw ich osobistego spotkania czy współpracy — stwierdzić, że z pewnością ich wspólną cechą była umiejętność łączenia badań filozoficznych z praktyką życia chrześcijańskiego. Tym samym także do Wojtyły można odnieść to, co o Geigerze napisał jeden z jego uczniów, Castillo Peraza:

Wobec tak wielu kapłanów, którzy przedkładają swoją akademicką specjalizację nad posługę, wobec zamętu, który doprowadził innych do rozpląnięcia się w kulturze immanencji i sekularyzmu, wobec porzucenia tych chrześcijan, którzy zaprzestali pracy intelektualnej lub którzy się poddali, Louis-Bertrand Geiger jest zarówno mistrzem, jak i świadkiem.

My, którzy go znaleźliśmy i uznawaliśmy jego przykład, możemy być mu tylko wdzięczni. Jego miłe usposobienie, jego głębokie nauczanie, jego wielkość ducha, jego pracowitość są teraz standardami dla ucznia. Ale przede wszystkim jest nim jego wiara⁵⁷.

54 Zob. K. Wojtyła, *Podmiotowość i „to, co nieredukowalne” w człowieku*, w: K. Wojtyła, *„Osoba i czyn” oraz inne studia antropologiczne*, red. T. Styczeń i in., Lublin 2000, s. 438.

55 Zob. K. Wojtyła, *Osoba i czyn*, wyd. 3, w: K. Wojtyła, *„Osoba i czyn” oraz inne studia antropologiczne*, s. 301–335.

56 Zob. K. Wojtyła, *Uczestnictwo czy alienacja?*, w: K. Wojtyła, *„Osoba i czyn” oraz inne studia antropologiczne*, s. 445–461; *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, oprac. A. Boniecki, Kraków 2000, s. 515.

57 „Frente a tantos sacerdotes que prefieren sus especialidades académicas a su ministerio; ante toda la confusión que ha llevado a otros a disolverse en la cultura de la immanencia y del laicismo; frente a los abandonos de los cristianos que han dejado el trabajo intelectual o que han cedido, Louis-Bertrand Geiger es varias veces maestro y testigo. | Quienes lo conocimos y recibimos su ejemplo, sólo podemos

Taka umiejętność łączenia teorii i praktyki, akademickiej filozofii i codziennych wyborów życiowych wydaje się, nie mniej niż sam zakres podejmowanych tematów, argumentem zachęcającym do pochylenia się nad dziełami Geigera, które stanowią odzwierciedlenie jego postawy. Filozofowanie rozpoczynał od zachwyty. Brał w rękę dziecięcą fotografię św. Teresy od Dzieciątka Jezus⁵⁸ bądź bratanicy Monique⁵⁹ i podkreślał, że filozofia zaczyna się od spojrzenia na świat czystymi oczami dziecka. Jednemu ze swoich słuchaczy, Kim En Joongowi OP, dziś malarzowi światowego formatu, powiedział kiedyś: „Jeśli ktokolwiek potrafi wyjaśnić to spojrzenie, nie zawaham się wręczyć największej nagrody metafizycznej”⁶⁰. Zrozumieć to spojrzenie to próbować „zadziwić się” rzeczywistością otaczającego nas świata. I do takiego podejścia w badaniach filozoficznych zaprasza nas przykład dominikanina Louisa-Bertranda Geigera.

Bibliografia

Boucher M., *Le sentiment national en Allemagne*, Paris 1947.

Bréhier E., *Rapport sur le concours pour le Prix Victor Delbos à décerner en 1948*, „Revue des travaux de l'Académie des Sciences morales et politiques et comptes rendus de ses séances” 101 (1948), 4e Série, s. 123–125.

Castilio Peraza C., *Maestro y testigo*, „Diario de Yucatán” 21.01.1983, s. 3 i 7.

Dupont C., *Phenomenology in French philosophy: early encounters*, Dordrecht 2014.

En Joong K., *List do ojca Geigera (Spisane świadectwo, Paryż, 27 października 2021 roku)*, w: Geiger L.-B., „Fenomenologia i tomizm” oraz inne pisma filozoficzne, wybór, tłumaczenie, opracowanie i wprowadzenie D. Radziechowski, Kraków 2022, s. 159–161.

guardar, hacia él, gratitud. Su figura afile, su cátedra honda, su alma inmensa, su espíritu de trabajo son ahora normas para el discípulo. Pero, por encima de todo, su fe” (C. Castillo Peraza, *Maestro y testigo*, s. 7 [tłum. własne]).

58 Zob. K. En Joong, *List do ojca Geigera (Spisane świadectwo, Paryż, 27 października 2021 roku)*, w: L.-B. Geiger, „Fenomenologia i tomizm” oraz inne pisma filozoficzne, s. 160.

59 Zob. M.-P. Gaisne-Geiger, *Kilka wspomnień o moim wuju i ojcu chrzestnym Louisie-Bertrandzie Geigerze OP (Spisane świadectwo; Nantes, 15 października 2021 roku)*, w: L.-B. Geiger, „Fenomenologia i tomizm” oraz inne pisma filozoficzne, s. 157.

60 K. En Joong, *List do ojca Geigera*, s. 160.

- Fabro C., *La nozione metafisica di partecipazione secondo S. Tommaso d'Aquino. Saggio d'introduzione analitica al pensiero tomista*, Milano 1939.
- Faucon de Boylesve A., *Le frère Louis-Bertrand Geiger (1906–1983)*, „*Ut sint unum. Bulletin de liaison de la Province de France*” 33 (1983) N° 463, s. 33–35.
- Feuling D., *Le mouvement phenomenologique: position historique, idees directrices, types principaux*, w: *La phénoménologie. Juvisy, 12 septembre 1932, Kain–Juvisy [1932]*, s. 17–40.
- Gaisne-Geiger M.-P., *Kilka wspomnień o moim wuju i ojcu chrzestnym Louisie-Bertrandzie Geigerze OP (Spisane świadectwo; Nantes, 15 października 2021 roku)*, w: L.-B. Geiger, „*Fenomenologia i tomizm*” oraz inne pisma filozoficzne, wybór, tłumaczenie, opracowanie i wprowadzenie D. Radziechowski, Kraków 2022, s. 157–158.
- Geiger L.-B., *Abstraction et séparation d'après Saint Thomas in “De Trinitate”, q. 5, a. 3*, „*Revue des Sciences philosophiques et théologiques*” 31 (1947), s. 3–40.
- Geiger L.-B., *Asceza i jedność życia moralnego*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, „*Drogi człowieka do Boga*”. *Filozofia, asceza i modlitwa*, wybór i opracowanie, tłumaczenie, wprowadzenie i postscriptum D. Radziechowski, przedmowa C. Schönborn, Kraków 2024, s. 141–147.
- Geiger L.-B., *Autour du principe de causalité [1]*, „*Bulletin Thomiste*” 7–10 (1930–1933) t. 3, N° 1 (1932), s. [376]–[394].
- Geiger L.-B., *Avant-Propos* (15 septembre 1941), w: L.-B. Geiger, *La participation dans la philosophie de S. Thomas d'Aquin*, Paris 1942, s. 7–8.
- Geiger L.-B., *Bulletin de Philosophie. I. — Études critiques*, „*Revue des Sciences philosophiques et théologiques*” 29 (1940) N° 1, s. 90–97.
- Geiger L.-B., *Bulletin de Philosophie. V. — Métaphysique*, „*Revue des Sciences philosophiques et théologiques*” 22 (1933) N° 4, s. 660–686.
- Geiger L.-B., *De la fonction du théologien*, „*Revue Dominicaine*” vol. 66 (Mai 1960) t. 1, s. 193–202.
- Geiger L.-B., *Drogi człowieka do Boga*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, „*Drogi człowieka do Boga*”. *Filozofia, asceza i modlitwa*, wybór i opracowanie, tłumaczenie, wprowadzenie i postscriptum D. Radziechowski, przedmowa C. Schönborn, Kraków 2024, s. 65–95.
- Geiger L.-B., *Fenomenologia i tomizm*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, „*Fenomenologia i tomizm*” oraz inne pisma filozoficzne, wybór, tłumaczenie, opracowanie i wprowadzenie D. Radziechowski, Kraków 2022, s. 67–72.

- Geiger L.-B., *Filozofia realistyczna i wolność*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, „*Fenomenologia i tomizm*” oraz inne pisma filozoficzne, wybór, tłumaczenie, opracowanie i wprowadzenie D. Radziechowski, Kraków 2022, s. 93–121.
- Geiger L.-B., *Heideggers Denken. Eine Wegweisung*, „Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie” 23 (1976) H. 3, s. 233–252.
- Geiger L.-B., *L’existentialisme de Sartre et le salut chrétien*, „Jeunesse de l’Église” (1947) [N°] 7: *Délivrance de l’homme*, s. 64–83.
- Geiger L.-B., *La participation dans la philosophie de S. Thomas d’Aquin*, Paris 1942.
- Geiger L.-B., *O jedności bytu*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, „*Fenomenologia i tomizm*” oraz inne pisma filozoficzne, wybór, tłumaczenie, opracowanie i wprowadzenie D. Radziechowski, Kraków 2022, s. 73–91.
- Geiger L.-B., *O modlitwie i metodach modlitwy oraz o prawdziwej i fałszywej wolności duchowej*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, „*Drogi człowieka do Boga*”. *Filozofia, asceza i modlitwa*, wybór i opracowanie, tłumaczenie, wprowadzenie i postscriptum D. Radziechowski, przedmowa C. Schönborn, Kraków 2024, s. 149–186.
- Geiger L.-B., *Phénoménologie et Thomisme*, „La Vie Intellectuelle” 4 (1932) t. 17 No 3, s. 415–419.
- Geiger L.-B., *Przyszłość filozofii*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, „*Fenomenologia i tomizm*” oraz inne pisma filozoficzne, wybór, tłumaczenie, opracowanie i wprowadzenie D. Radziechowski, Kraków 2022, s. 123–142.
- Geiger L.-B., *Zarys teologii ascetycznej*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, „*Drogi człowieka do Boga*”. *Filozofia, asceza i modlitwa*, wybór i opracowanie, tłumaczenie, wprowadzenie i postscriptum D. Radziechowski, przedmowa C. Schönborn, Kraków 2024, s. 97–139.
- Geiger, Louis Bertrand, w: *Who’s who in the world*, 3rd ed., Chicago 1976, s. 287.
- Gondek A., Geiger Louis Bertrand, w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, t. 3, kom. nauk. M. A. Krapiec i in., zespół red. A. Maryniarczyk i in., Lublin 2002, s. 728–730.
- Heidegger M., *Über den „Humanismus“*. *Brief an Jean Beaufret*, Paris, w: M. Heidegger, *Platons Lehre von der Wahrheit. Mit einem Brief über den „Humanismus“*, Bern 1947, s. 53–119.
- Histoire de l’Université de Fribourg Suisse*, t. 3: *Personnes, dates et faits. Personen, Daten und Fakten*, Fribourg Suisse 1992.
- Husserl E., *Fenomenologia* [„*Encyklopedia Brytyjska*”: wersja I], tłum. T. Bekrycht, „*Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna*” 4 (2015) nr 2, s. 102–121.

- Husserl E., *Phenomenology*, w: *The Encyclopaedia Britannica. A new survey of universal knowledge*, editor in chief J. L. Garvin, U. S. editor F. H. Hooper, vol. 17, London–New York 1929, s. 699–702.
- Imbach R., *L'originalité du thomisme de L.-B. Geiger*, w: L.-B. Geiger, *Penser avec Thomas d'Aquin. Études thomistes présentées par Ruedi Imbach*, Paris 2000, s. IX–XXVIII.
- Institut d'Études Médiévales, L.-B. Geiger, *Maître en sacrée théologie*, „Revue Dominicaine” vol. 66 (Mai 1960) t. 1, s. 236.
- Ip, *Ancien professeur à l'Université de Fribourg. Le Père Geiger n'est plus*, „La Liberté” 04.01.1983, s. 12.
- Jaworski M., *Metafizyka*, Kraków 1998.
- Kalendarium życia Karola Wojtyły*, oprac. A. Boniecki, Kraków 2000.
- Kremer R., *Gloses thomistes sur la phenomenologie*, w: *La phénoménologie*. Juvisy, 12 septembre 1932, Kain–Juvisy [1932], s. 59–70.
- Küng G., Imbach R., *Abteilung Philosophie*, w: *Histoire de l'Université de Fribourg Suisse 1889–1989. Institutions, enseignement, recherches*, Editée par une commission de professeurs présidée par R. Ruffieux et par le Rectorat de l'Université, t. 2: *Les Facultés | Geschichte der Universität Freiburg Schweiz 1889–1989. Institutionen, Lehre und Forschungsbereiche* Hrsg. von einer Professoren-Kommission geleitet von R. Ruffieux und dem Rektorat der Universität, t. 2: *Die Fakultäten*, Fribourg Suisse 1991, s. 656–671.
- La phénoménologie*. Juvisy, 12 septembre 1932, Kain–Juvisy [1932].
- La Société Thomiste. I. — La Journée d'Études du 12 Septembre* [1932], „Bulletin Thomiste” 7–10 (1930–1933) t. 3 N° 3–4 (1932), s. [559]–[562].
- Lambinet J., *Unité et spécificité du thomisme du Père L.-B. Geiger*, „Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie” 68 (2021) H. 1, s. 40–66.
- Le Saulchoir. Statua Instituti philosophico-theologici. Provinciae Franciae Ordinis Praedicatorum*, [b.m.w. 1937].
- Maryniarczyk A., *Podstawy rozumienia i interpretacji separacji metafizycznej*, „Studia Philosophiae Christianae” 24 (1988) nr 2, s. 139–160.
- Pietkun W., *Epistemologiczna separacja u św. Tomasza jako zagadnienie metafizyczne*, „Collectanea Theologica” 22 (1950–1951) z. 1–4, s. 98–117.
- Radziechowski D., *Louis-Bertrand Geiger OP (1906–1983) — filozof i mistrz duchowy*, w: L.-B. Geiger, „*Drugi człowieka do Boga*”. *Filozofia, asceza i modlitwa*, wybór i opracowanie, tłumaczenie, wprowadzenie i postscriptum D. Radziechowski, przedmowa C. Schönborn, Kraków 2024, s. 21–39.

- Radziechowski D., *Louis-Bertrand Geiger OP (1906–1983). Filozofia i życie duchowe*, w: L.-B. Geiger, „*Fenomenologia i tomizm*” oraz *inne pisma filozoficzne*, wybór, tłumaczenie, opracowanie i wprowadzenie D. Radziechowski, Kraków 2022, s. 17–38.
- Schönborn C., *Wspomnienie o Louisie-Bertrandzie Geigerze OP (Rozmowa z Dariuszem Radziechowskim; Schruns, 11 kwietnia 2021 roku)*, tłum. D. Radziechowski, w: L.-B. Geiger, „*Fenomenologia i tomizm*” oraz *inne pisma filozoficzne*, wybór, tłumaczenie, opracowanie i wprowadzenie D. Radziechowski, Kraków 2022, s. 155–156.
- Sokolowski R., *Wprowadzenie do fenomenologii*, tłum. M. Rogalski, Kraków 2012.
- Szopa R., *Św. Tomasza z Akwinu teoria partycypacji bytu w ujęciu Louisa Geigera i Cornelio Fabra. Studium historyczno-metafizyczne*, Legnica 2017.
- Tomasz z Akwinu św., *De ente et essentia*, w: Tomasz z Akwinu św., *Opuscula philosophica*, cura et studio R. M. Spiazzi, Torino 1954 (ed. 1974), s. 5–16.
- Tomasz z Akwinu św., *In librum Bæti „De Trinitate” expositio*, cura et studio M. Calcaterra, w: Tomasz z Akwinu św., *Opuscula Theologica*, vol. 2, cura et studio R. M. Spiazzi, Taurini–Romae 1954, s. 313–389.
- Wojtyła K., *Osoba i czyn*, w: K. Wojtyła, „*Osoba i czyn*” oraz *inne studia antropologiczne*, red. T. Styczeń i in., Lublin 2000, s. 43–344.
- Wojtyła K., *Podmiotowość i „to, co nieredukowalne” w człowieku*, w: K. Wojtyła, „*Osoba i czyn*” oraz *inne studia antropologiczne*, red. T. Styczeń i in., Lublin 2000, s. 433–443.
- Wojtyła K., *Uczestnictwo czy alienacja?*, w: K. Wojtyła, „*Osoba i czyn*” oraz *inne studia antropologiczne*, red. T. Styczeń i in., Lublin 2000, s. 445–461.
- Zdybicka Z.J., *Partycypacja bytu. Próba wyjaśnienia relacji między światem a Bogiem*, Lublin 1972, 2017.
- Zdybicka Z.J., *Partycypacja w ujęciu L. B. Geigera i C. Fabro* [autoreferat, 30 listopada 1967], „*Sprawozdania z Czynności Wydawniczej i Posiedzeń Naukowych*” (1968) nr 16, s. 64–68.
- Ziemiański S., *Teologia naturalna. Filozoficzna problematyka Boga*, Kraków 1995.